

*Suomi
Finland*
100

Gieddegeažis • Kieddikeejist • Ķe'ddĶee'jjest

Kentänpäässä • By the Forest

Kentänpään eukon arvoituksia ja tehtäviä

SIIDA

Gieddegeažis • Kieddikeyjst • Ķe'ddĶee'jjest
Kentänpäässä • By the Forest

Kentänpään eukon arvoituksia ja tehtäviä

Tekstit

Kirsi Ukkonen, erikoissuunnittelija, Metsähallitus
Maiju Saijets, hanketyöntekijä, Saamelaismuseum

Kuvat

Etusivu, sivut 7, 8, 10, 12, 13, 17, 19, 22, 24: Sunna Kitti
Sivu 9: Kati Ljetoff
Sivu 11: Pasi Nivasalo
Sivut 14, 21, 25: Kirsi Ukkonen
Sivu 15: Seppo Leinonen
Sivu 18: Pauliina Saarinen
Sivu 21: kihokki: Risto Puranen, Vastavalo.fi

Toimittaja

Maiju Saijets, Saamelaismuseum

Pedagoginen apu

Heli Aikio, kielipesäohjaaja, Saamelaiskäräjät

Taitto

Hannu Tikkanen, Tikkanen Workshop

Painopaikka

Mainoslinja, Inari 2017

©

Sámemusea ja Davvi-Sámi luondduguovddáš Siida
Sámimuseo ja Paje-Laapi luándukuávdáš Siida
Sää'm-mu'zei da Pâ'jj-Lappi luáttkõõskõs Siida
Saamelaismuseum ja Ylä-Lapin luontokeskus Siida
Sámi Museum and Northern Lapland Nature Centre Siida

www.siida.fi

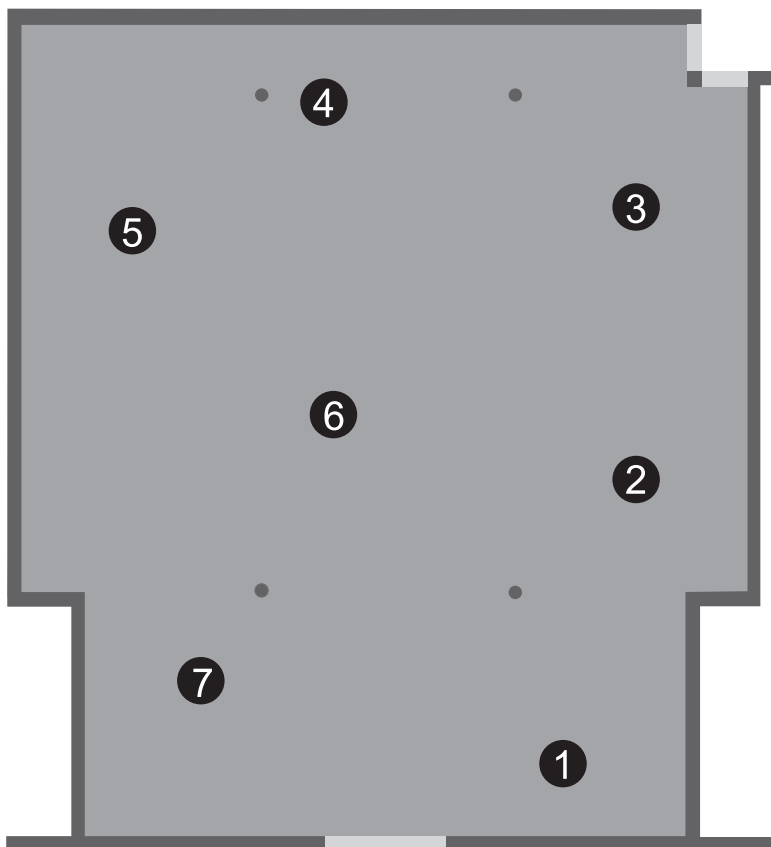
SIIDA

METSÄHALLITUS
MEAHČIRÁÐDEHUS

Pohjakartta

1. Kentänpään eukko
2. Puro
3. Metsämökki
4. Metsä
5. Tunturi
6. Suo
7. Maahiset

Tekijöiden tervehdys

Saamelaismuseo ja Ylä-Lapin luontokeskus Siidan Kentänpäässä-näyttelyyn suunnitellun oppimispolun varrella tapaat Saamenmaan kasveja ja eläimiä. Jos olet oikein onnekas, saatat tavata myös saamelaisten taruolentoja.

Pysähtymiskohdat on merkitty viereisellä sivulla olevaan näyttelyn pohjapiirrookseen numeroilla. Tässä vihkosessa on hyödyllistä tietoa, hauskoja loruja ja opettavaista tietoa matkan varrella tutuksi tulevista eläimistä, kasveista ja olennoista.

Kentänpään eukon arvoitukset ja tehtävät on suunniteltu tehtäväksi alle kouluikäisten kanssa. Toiveenamme on, että kierrosta ja tehtäviä hyödyntävät päiväkotien ja koulujen lisäksi myös vanhemmat lastensa kanssa.

Tehtävien ja arvoitusten tavoitteena on pohjoisen luontoon ja saamelaiseen tarinamaailmaan tutustuminen yhdessä aikuisen kanssa tehtäviä ja arvoituksia ratkoen. Kentänpään eukko opastaa tarvittaessa kulkijaa.

Terveisin
Kirsi ja Maiju Siidasta

Tiervâ, Dearvva, Tiõrv! Minä olen Kentänpään eukko.

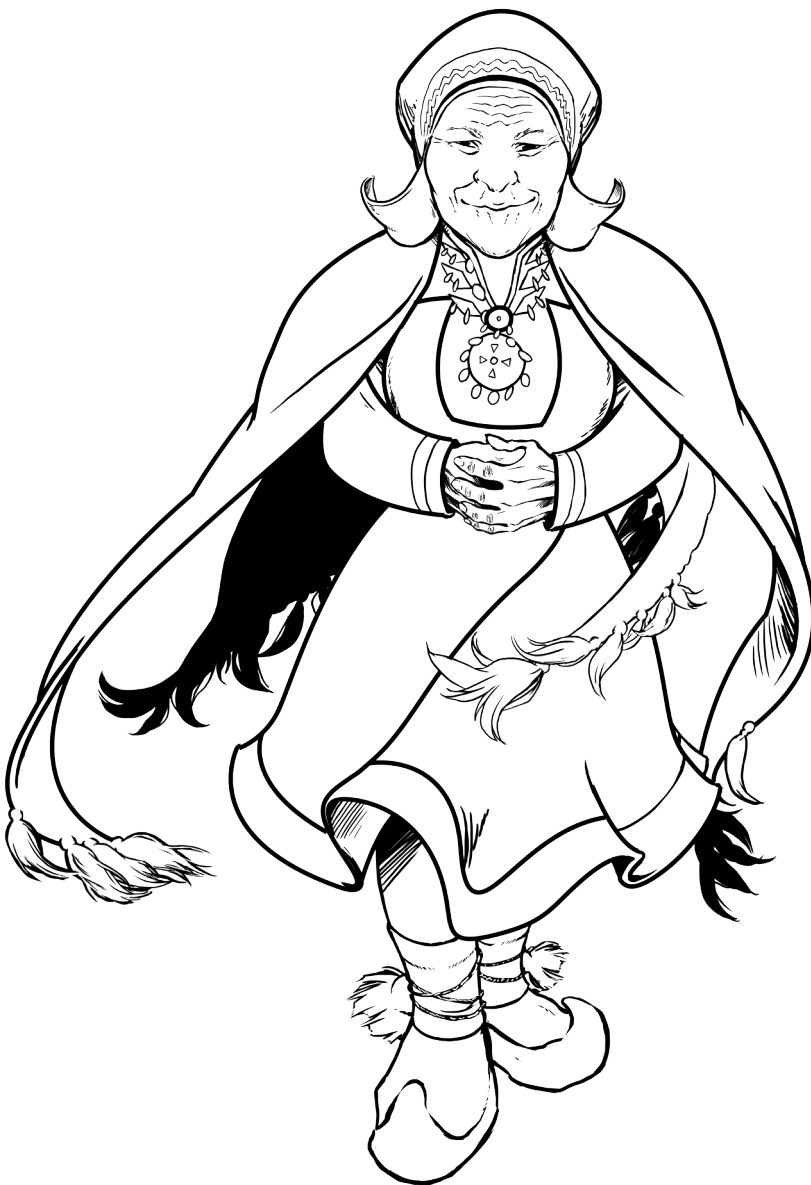
Asun Kentänpäässä mättään alla. Olen aina asunut siellä. Asuin siellä jo silloin, kun mummosi ja ukkisi olivat pieniä.

Tiedän paljon asioita ja olen nähnyt vaikka mitä elämäni aikana. Koska tiedän paljon, haluan auttaa ja neuvoa lapsia, jos he tarvitsevat apua.

Neuvojani täytyy kuunnella tarkkaan, koska neuvoni ovat sananlaskujen, tarinoiden ja arvausten muodossa.

Tiedätkö mitä tarkoittaa saamelainen sananlasku, jossa sanotaan, että kiva kaveri lyhentää matkaa.

Lähdetäänpä yhdessä Kentänpäähän selvittämään, mitä minä tarkoitan!

Kentänpääneukon tehtävä:
Väritä minut ja vaatteeni haluamallasi tavalla.

Väinönputki *Angelica archangelica*

Väinönputki kasvaa jokien, purojen ja järvien rannoilla.

Saamelaisille väinönputki on ollut tärkeä kasvi ja sen uskottiin parantavan lähes kaikki taudit.

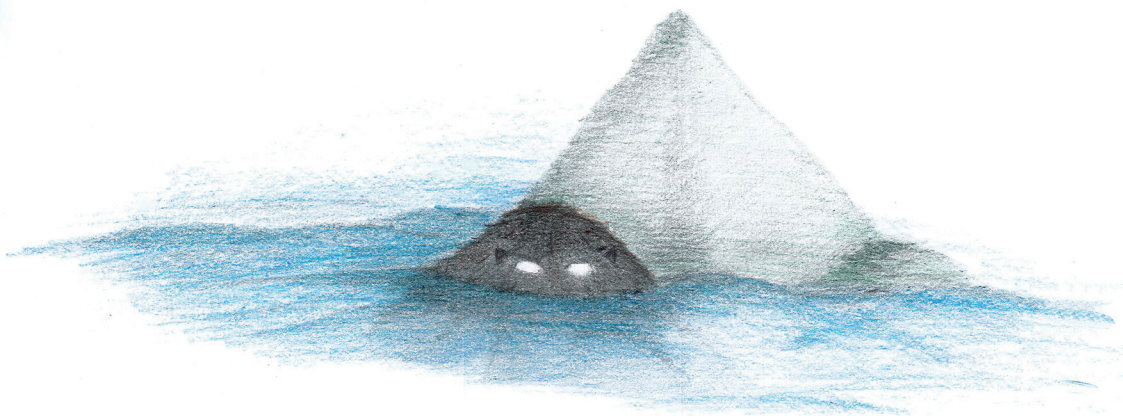
Rakkaalla kasvilla on monta nimeä pohjoissamen kielessä. Eri ikäisillä kasveilla on omat nimensä: Fádnu, boska, rássi ja olbmoborranrássi.

Kentänpään eukon arvoitus:

Mikä tämä on?

Neitokainen istuu ojanpientareella ja luhka eli viitta yllään?

Katso oikea vastaus sivulta 26.

Čáhcerávga eli Vetehinen

Vetehinen eli Vedenhaltija asuu veden alla syvissä vesissä. Se näyttäytyy sellaisissa vesissä, joiden luo lapset eivät saa mennä.

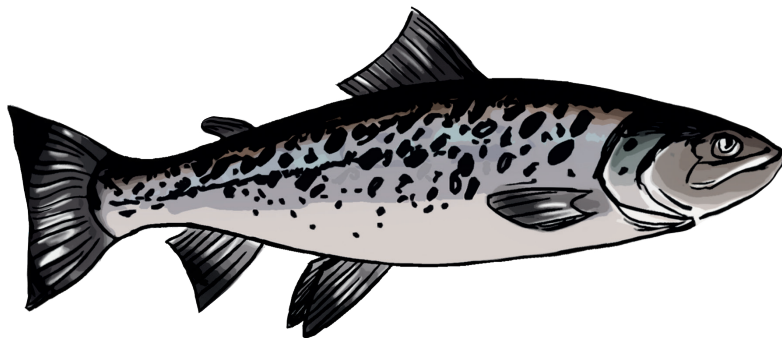
Kentänpään eukko kysyy:

Missä voit nähdä Vetehisen?

Katso oikea vastaus sivulta 26.

Kentänpään eukko pyytää pohtimaan:

Onko Vetehinen pelottava?

Taimen *Salmo trutta*

Taimen on kalastajien toivotuimpia saaliskaloja, koska se on hyvänmakuinen punalihainen kala.

Taimen on lohen sukulainen. Taimenen ulkonäkö muuttuu sen mukaan, asuuko se järvessä, joessa vai purossa. Purossa se on pienempi kuin järvessä.

Taimen elää puhtaassa vedessä. Etelä-Suomessa tällaisia vesiä on ainoastaan suurissa järvissä, mutta Pohjois-Suomessa myös pienissä puroissa ja joissa.

Kentänpään eukko loruilee:

trad. Anna Antti ahvenia

Anna, Ahti, ahvenia,
Pekka, pieniä kaloja,
pistä pientä kukkokalaa,
keskulaista keittokalaa,
pane pari pötkelöistä,
kyrmynska költiäistä
erämiehen evähiksi,
pyyntimiehen purtaviksi.

Kentänpään eukko kysyy:
Montako taimenta löydät kuvasta?

Katso vastaus sivulta 26.

Maarianheinä *Hierochloa sp*

Saamelaisnaiset laittoivat ennen muinoin maarianheinää kintaiden ja kiisan eli arkun sisään, koska kasvi tuoksui hyvältä. Maarianheinä kasvaa maapallon pohjoisella puoliskolla.

Maarianheinässä on kumariini-nimistä ainetta. Samaa ainetta on myös korvapuustista tutussa kanelissa.

Kentänpään eukon tehtävä:

Selvitä kuka löytää oikean polun maarianheinien luo.

Tuli

Kentänpään eukko neuvoo:

Tuli on hyvä renki, mutta huono isäntä.

Pohdi, mitä Kentänpään eukko tarkoittaa. Mitä tapahtuu, jos tulesta tulee isäntä?

Kentänpään eukko kysyy:

Keksitkö miten tuli saatiin syttymään silloin, kun tultikkua ei ollut vielä olemassa?

Katso vastaus sivulta 26.

Telkkä *Bucephala clangula*

Saamelaisilla oli ennen tapana kerätä telkän munia ja käyttää niitä ravintona. Telkkä pesii vesistöjen lähellä puussa. Uuttua eli telkän pesää ei koskaan tyhjennetty kokonaan. Uutusta haettiin vain pari munaa kerrallaan.

Telkkä kuuluu sukeltajiin ja se tarkoittaa sitä, että se etsii ruokaa sukeltamalla veden alta. Se sukeltaa kokonaan veden alle silloin kun etsii ruuaksi äyriäisiä, matoja, hyönteisiä ja niiden toukkia.

Kentänpään eukko pyytää pohtimaan:

Miten telkkä etsii ruokaa?

Mihin telkkä munii?

Mihin telkän munia käytettiin ennen muinoin?

Katso oikeat vastaukset sivulta 26.

Kuukkeli *Perisoreus infaustus*

Lintuihin liittyy paljon uskomuksia. Pohjoisessa kuukkeli on toivottu vieras nuotiolla ja metsään lähtijälle se tuo hyvää onnea. Etelässä puolestaan sen näkemisen uskottiin tarkoittavan ikäviä asioita.

Kentänpään eukko pyytää pohtimaan:

Oletko itse nähnyt joskus kuukkelin?

Missä voisit nähdä kuukkelin?

Kentänpään eukko neuvoo ja kysyy:

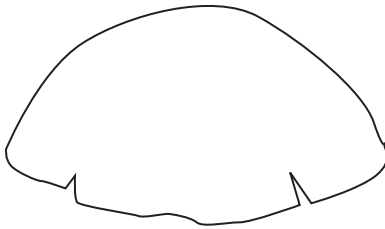
Älä riko luonnonrauhaa!

Mitä hän sillä tarkoittaa?

Tatit *Boletaceae*

Tatit ovat porojen suurta herkkua. Porot valmistautuvat talveen syömällä tatteja. Tatit ovat hyvää ruokaa myös ihmisille.

Tatit ovat yksi sienten ryhmä. Niillä on jalka, lakki ja sienirihmasto juurena. Tateilla on lakin alapuolella pillit, kun lähes kaikilla muilla sienillä on heltat.

Kentänpään eukon tehtävä sinulle:

Piirrä tatille jalka ja sienirihmasto sekä väritä kuva.

Kentänpään eukko pyytää pohtimaan ja piirtämään:

Millaiset ötökät elävät sienissä? Voit piirtää sieneen myös ötököitä ja ympäristön, jossa tatti kasvaa.

Sääski Culicidae

Sääsket imevät kärsällään verta ihmisistä ja eläimistä. Sääsket löytävät uhrinsa hengityksen, ihon lämmön ja tuoksun perusteella.

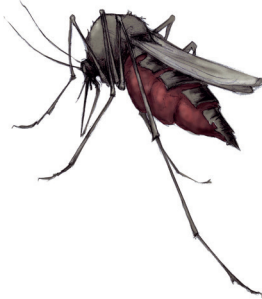
Vain tyttö- eli naarassääsket pistävät ja imevät verta. Ne tarvitsevat verta munimiseen. Pojat eli urokset syövät kukkien mettä.

Kentänpään eukko kysyy ja kertoo:

Miksi Saamenmaassa tarvitaan sääskiä?

Sääski on saamelaisen renki, sillä se kokoaa porot yhteen tokiksi ja näin pääsee merkkamaan vasat.

Kentänpään eukon tehtävä sinulle:

Etsi kuvista neljä eroavaisuutta.

Oikea vastaus löytyy sivulta 26.

Hilla *Rubus chamaemorus*

Joskus hillan marjoja on paljon ja joskus taas suot ovat tyhjiä. Hillan kukat särkyvät helposti kovalla sateella tai tuulella. Jos on kylmää, hyönteiset eivät tarkene lentää. Hyönteisiä tarvitaan siirtämään siitepöly poikakukista tyttökukkiin. Marjoja tulee vain tyttökukkiin.

Hillalla on monta nimeä. Sitä kutsutaan myös lakaksi ja suomuu-raimeksi. Pohjoisessa se on hilla.

Kentänpään eukko arvuuttelee:

Ken mä olen, ken mä olen, mulla on keltapunalakki ja vihreä takki. Mikä minä olen?

Katso vastaus sivulta 26.

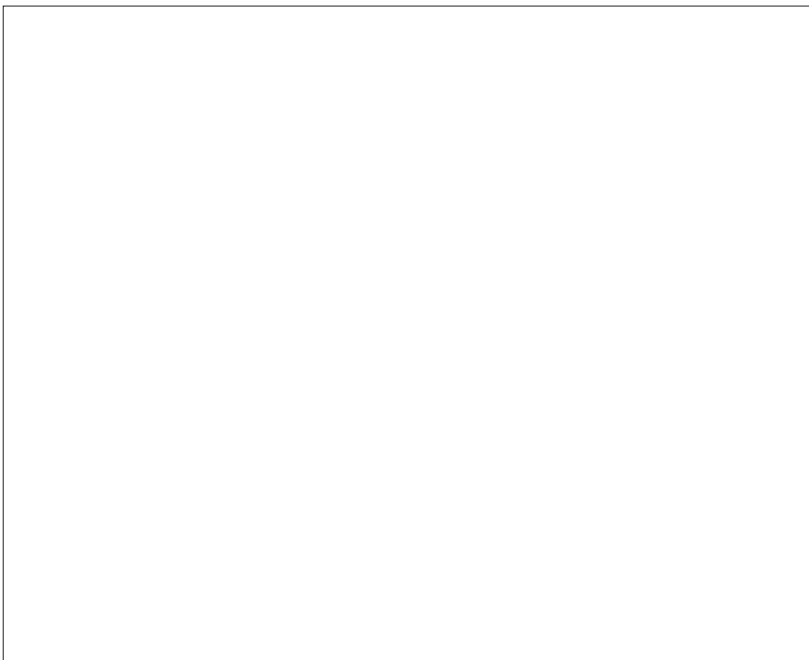
Kentänpään eukko kysyy:

Joskus voit nähdä jängällä paljon hillan kukkia. Miksi marjoja ei aina tule yhtä paljon?

Katso vastaus sivulta 26.

Lähteenhaltija

Lähteenhaltija eli Čahkalákkis on arka. Hän asuu maankolossa tai kaltiossa eli lähteessä. Lähteenhaltija vartioi aarretta.

Kentänpään eukko pyytää:

Piirrä laatikkoon Lähteenhaltija piilopaikassaan!

Tiesitkö, että meillä on lihansyöjäkasveja?

Kihokit pyydystävät ötököitä. Kihokin lehdissä on karvoja. Karvoissa on tahmeaa ja limaista nestettä. Hyönteinen luulee nestettä herkulliseksi medeksi. Kimaltava pisara onkin ansa, johon hyönteinen jää kiikkiin.

Toinen Saamenmaassa kasvava lihansyöjäkasvi on siniyökönlehti. Olisitko uskonut, että näin kaunis kasvi saalistaa ötököitä?

Siniyökönlehden voit löytää vaikka puron tai järven rannalta.

Kiiruna *Lagopus muta* **Riekko** *Lagopus lagopus*

Saamelaiset ovat aina pyytäneet riekkoja. Riekko ja kiiruna ovat sukulaisia toisilleen. Ne ovat hyvin saman näköisiä lintuja. Molemmat ovat talvella valkoisia ja kesällä kirjavia.

Kiiruna elää kivikossa korkealla puuttomien tunturien laella. Riekko elää kiirunaa alempana puiden ja pensaiden keskellä.

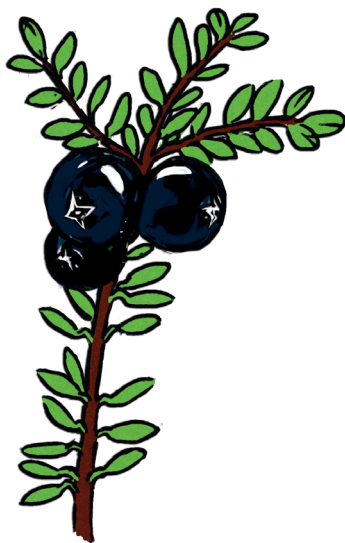

Kentänpään eukko kysyy:

Kuinka monta kiirunaa löydät kuvasta?

Katso vastaus sivulta 26.

Variksenmarja eli kaarnikka

Empetrum nigrum

Kaarnikka kasvaa valoisilla ja kuivil-
la paikoilla, joissa on vähän puita.

Kaarnikka on käytetty lääkkeenä
kipuun ja kuumeeseen. Varvuilla
puhdistettiin peratut kalat. Varpuja
poltettiin nuotiossa, jolloin savu ajoi
ötökät pois.

Kaarnikkaa lisättiin ennen ruokiin ja
poronmaitoon. Hapan marjaporon-
maito, pohjoissaameksi gahppačalm-
mas, oli suurta herkkua ja säilyi
hyvin. Se säilöttiin poron suoleen.

Kentänpään eukko kysyy:

Mikä on korkeampi kuin tunturi, mutta matalampi kuin
variksenmarja?

Katso oikea vastaus sivulta 26.

Gufihttaret eli maahiset

Gufihttaret eli maahiset asuvat maan alla ja he näyttävät erityisen kauniilta ihmisiltä. Heillä on myös hyvin kauniita ja suuria poroja ja lehmiä. He pitävät paljon koruista, kullasta ja hopeasta. Gufihttaret saattavat huijata ihmisen maanalaiseen maailmaan. Sieltä voi kuitenkin päästä pois, jos on nokkela.

Kentänpään eukko kysyy:
Miltä maahisen poro näyttää?
Piirrä tähän maahisen poro.

Vastauksia Kentänpään eukon arvoituksiin ja tehtäviin

sivu 8: Väinönputki.

sivu 9: Vetehinen asuu syvässä vaarallisessa vedessä.

sivu 11: Neljä taimenta, lisäksi 2 ahventa.

sivu 14: Esim. tuluksilla, piikivellä ja taulalla tai hankaamalla kahta puuta vastakkain.

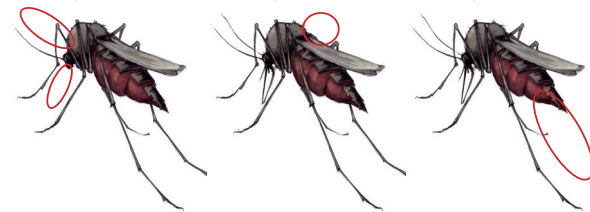
sivu 15: Telkkä sukeltaa veden alle ja etsii sieltä ruokaa.
Telkkä pesii pönttöön tai puunkoloon.
Saamelaiset keräsivät telkänmunia syötäväkseen.

sivu 19: Hilla.

Hillan kukat särkyvät, jos sataa rankasti. Kylmällä ilmalla ötökät eivät lennä levittämään pölyä kukasta toiseen. Jos kukkivat kukat ovat poikakukkia, ei marjoja tule.

sivu 23: Viisi kiirunaa, katso kuvasta.

sivu 24: Polku.

SIIDA